INGLIZ TILINI O`QITISHDA KOMMUNIKATIV YONDASHUVNING O`RNI VA UNI ZAMONAVIY METODLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH

Qozoqova Nigora Akmaljon qizi
Samarqand davlat chet tillari instituti 2-bosqich talabasi
Ilmiy rahbar: Zubaydova Nilufar Ne'matillayevna
Samarqand davlat chet tillari instituti o`qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy maqolada xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini o`qitish jarayonida kommunikativ til o`qitish yondashuvining (CLT) nazariy-metodik ahamiyati hamda uni zamonaviy pedagogik metodlar bilan uyg`unlashtirish yo'llari tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida o`quvchilarda til kompetensiyasi bilan bir qatorda sotsiolingvistik, diskursiv va strategik kompetensiyalarni shakllantirish masalalari D. Xaymsning kommunikativ kompetensiya konsepsiyasi, M. Kanale va M. Sueyn modeli hamda S. Savignon qarashlari asosida yoritilgan. Shuningdek, muammoli vaziyatlar tahlili (case-study), loyiha metodi, rolli o`yinlar, debatlarni tashkil etish hamda raqamli-interaktiv vositalardan foydalanishning amaliy mexanizmlari va uchraydigan muammolar yechimi ko`rsatib berilgan.*

**Kalit so`zlar:** *kommunikativ yondashuv, kommunikativ kompetensiya, zamonaviy metodlar, rolli o`yinlar, loyiha texnologiyasi, muammoli ta'lim, tabiiy muloqot muhiti*.

Козокова Нигора Акмалжон кизи
Студентка 2-го курса Самаркандского государственного института иностранных языков
Научный руководитель: Зубайдова Нилуфар Нематиллаевна
Преподаватель Самаркандского государственного института иностранных языков

Аннотация: *В данной научной статье исследуется теоретико-методическое значение коммуникативного подхода (CLT) в процессе обучения английскому языку, а также пути его совершенствования с помощью современных педагогических методов. В работе освещены вопросы формирования социолингвистической, дискурсивной и стратегической компетенций обучающихся на основе концепции коммуникативной компетенции Д. Хаймса, модели М. Канале и М. Суэйна, а также трудов С. Савиньон. Раскрыты практические механизмы применения кейс-стади, метода проектов, ролевых игр, дебатов и интерактивных технологий.*

Ключевые слова: *коммуникативный подход, коммуникативная компетенция, современные методы, ролевые игры, проектная технология, проблемное обучение, естественная речевая среда.*

Qozoqova Nigora Akmaljon qizi
2nd-year student, Samarkand State Institute of Foreign Languages
Scientific Supervisor: Zubaydova Nilufar Ne'matillayevna
Teacher, Samarkand State Institute of Foreign Languages

Abstract: *This scientific article examines the theoretical and methodological significance of Communicative Language Teaching (CLT) in English language instruction and explores pathways for advancing it through contemporary pedagogical methods. Drawing upon D. Hymes' concept of communicative competence, the Canale and Swain framework, and S. Savignon's scholarly contributions, the study investigates the development of sociolinguistic, discourse, and strategic competencies alongside grammatical accuracy. Practical mechanisms for integrating case studies, project-based learning, role-plays, debates, and interactive digital tools are analyzed.*

Keywords: *communicative approach, communicative competence, modern methods, role-play, project-based learning, task-based instruction, authentic interaction.*

KIRISH

Xalqaro ilmiy, madaniy va iqtisodiy aloqalar jadallashgan hozirgi sharoitda xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini puxta egallash ta'lim tizimi oldidagi dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda. Shu nuqtayi nazardan, chet tillarini o‘qitish nazariyasi va amaliyotida grammatik qoidalarni izohlab berish hamda matnlarni tarjima qilish bilan cheklanib qolmaydigan, balki talabaning jonli hayotiy vaziyatlarda erkin fikr almashish ko‘nikmasini shakllantirishga yo‘naltirilgan kommunikativ yondashuv (Communicative Language Teaching - CLT) yetakchi metodologik asosga aylandi. Darhaqiqat, til birliklari va sintaktik qonuniyatlarni nazariy jihatdan yod bilish hali shu tilda bemalol muloqotga kirishish yoki suhbatdosh nutqini to‘liq anglash imkonini kafolatlamaydi [9].

Zamonaviy chet tili ta'limida grammatik bilimlarni shakllantirish kommunikativ faoliyat bilan uyg‘unlashtirilib, o‘quvchilarning real hayotiy vaziyatlarda tildan samarali foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda [8]. Dars jarayonida asosiy urg‘u faqatgina mexanik mashqlar bajarish va xatolardan cho‘chishga berilgan taqdirda, talaba strukturaviy jihatdan to‘g‘ri jumla tuza olsa ham, kutilmagan suhbat vaziyatida o‘z fikrini bayon etishga qiynaladi, psixologik tortinchoqlik hamda nutqiy to‘siqlarga duch keladi. Kommunikativ yondashuv esa tilni shunchaki o‘rganiladigan nazariy obyekt emas, balki ijtimoiy muloqot vositasi sifatida o‘zlashtirishni nazarda tutadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi ingliz tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuvning ilmiy-nazariy negizlarini tahlil qilish hamda uni zamonaviy interaktiv metodlar asosida takomillashtirish mexanizmlarini asoslab berishdan iborat.

Tadqiqot metodlari va yondashuvlari. Ushbu maqolani tayyorlashda qiyosiy-nazariy tahlil, lingvodidaktik adabiyotlarni umumlashtirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tizimli tasniflash metodlaridan foydalanildi. Xususan, xorijiy va mahalliy olimlarning kommunikativ kompetensiya tuzilmasi hamda vazifaga asoslangan ta'lim bo'yicha ilmiy qarashlari o'zaro solishtirilib, oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitish amaliyotiga tatbiq etish mexanizmlari metodik jihatdan tahlil qilindi.

1. Kommunikativ yondashuvning nazariy-metodik asoslari. Kommunikativ til o'qitish konsepsiyasining vujudga kelishi XX asrning 70-yillarida sotsiolingvistika va til o'qitish metodikasi sohalarida shakllangan yangi ilmiy qarashlar bilan chambarchas bog'liqdir [8]. Ushbu yondashuvning nazariy poydevorini uchta muhim ilmiy-metodik konsepsiya misolida ko'rib chiqish maqsadga muvofiq:

Amerikalik sotsiolingvist D. Xayms (D. Hymes) N. Xomskiy tomonidan ilgari surilgan va faqatgina tilning ichki grammatik tuzilishini bilishga asoslangan "lingvistik kompetensiya" tushunchasiga muqobil ravishda "kommunikativ kompetensiya" atamasini fanga olib kirdi. Olimning asoslashicha, til sohibi muloqotda muvaffaqiyat qozonishi uchun grammatik me'yorlarni egallash bilan kifoyalanmay, balki muayyan gapni kimga, qachon, qayerda va qanday ijtimoiy vaziyatda qo'llash o'rinli ekanini ham anglashi shart [1].

M. Kanale va M. Sueyn (M. Canale, M. Swain, 1980) kommunikativ kompetensiyani grammatik, sotsiolingvistik va strategik kompetensiyalardan tashkil topgan uch komponentli model sifatida izohlagan [2]. Keyinchalik M. Kanale (M. Canale, 1983) ushbu modelni yanada takomillashtirib, diskursiv kompetensiyani ham alohida tarkibiy qism sifatida ajratgan [3]. Natijada mazkur model to'rtta o'zaro bog'liq yo'nalishni qamrab oldi: grammatik kompetensiya (leksik boylik, fonetik talaffuz va sintaktik qoidalar), sotsiolingvistik kompetensiya (ijtimoiy muhit va nutq registriga moslik), diskursiv kompetensiya (mantiqan izchil va yaxlit og'zaki hamda yozma matn tuza olish) va strategik kompetensiya (so'z boyligi yetishmaganda yoki tushunmovchilik yuzaga kelganda muloqotni to'xtatib qo'ymasdan vaziyatdan chiqib ketish mahorati).

S. Savignon esa kommunikativ yondashuvni bevosita o'quv jarayoniga tatbiq etishda "ma'no yaratish" (negotiation of meaning) tamoyilini markaziy o'ringa qo'ydi. Tadqiqotchining fikriga ko'ra, til o'rganuvchilar tayyor nutqiy qoliplarni yodlab takrorlash orqali emas, balki jonli axborot almashish, fikr bildirish hamda muayyan kommunikativ vazifani hamkorlikda bajarish jarayonida tildan foydalanish ko'nikmasini tabiiy ravishda egallaydilar [4].

2. Kommunikativ yondashuvni zamonaviy metodlar orqali rivojlantirish yo'llari. Hozirgi pedagogik amaliyotda kommunikativ tamoyillarni dars jarayonida samarali amalga oshirish maqsadida bir qator interaktiv texnologiyalar va innovatsion o'qitish usullari keng qo'llanilmoqda:

2.1. Vazifaga asoslangan o‘qitish (Task-Based Language Teaching — TBLT). Mazkur metodda dars mashg‘ulotining asosiga alohida grammatik qoida emas, balki hayotiy muammo yoki amaliy topshiriq qo‘yiladi [5]. Jumladan, talabalarga xorijiy safar marshrutini ishlab chiqish, akademik almashinuv dasturi bo‘yicha taqdimot tayyorlash yoxud ijtimoiy mavzuda kichik so‘rovnoma o‘tkazish kabi vazifalar yuklatiladi. O‘quv topshirig‘i uchta izchil bosqich — tayyorgarlik (pre-task), topshiriqni bevosita bajarish (task cycle) hamda til birliklarini tahlil qilish (language focus) asosida tashkil etiladi [6]. Shu tariqa grammatik va leksik birliklar mavhum nazariya sifatida emas, balki aniq kommunikativ maqsadga erishish quroli sifatida o‘zlashtiriladi.

2.2. Rolli o‘yinlar va simulyatsiya texnologiyasi. Rolli o‘yinlar (role-play) hamda simulyatsiyalar o‘quv xonasidagi sun’iy muhit doirasidan chiqib, real hayotiy vaziyatlarni modellashtirishga xizmat qiladi [7]. Talabalar ishga qabul qilish suhbati, xalqaro ilmiy anjuman, aeroportdagi muloqot yoki ishbilarmonlik muzokaralari singari ssenariylarda turli ijtimoiy rollarni ijro etadilar. Ushbu yondashuv o‘quvchilardagi ichki hayajonni pasaytiradi, nutqning emotsional-ifodali ta’sirchanligini kuchaytiradi va suhbatdosh fikriga tezkor munosabat bildirish malakasini rivojlantiradi.

2.3. Muammoli vaziyatlar tahlili (Case-study) va debatlar. Til bilish darajasi nisbatan yuqori (B1–C1) bo‘lgan talabalar auditoriyasida case-study va munozara klublari yuqori samara beradi. Bunda guruh e’tiboriga dolzarb muammoli vaziyat (masalan, ekologik barqarorlik, raqamli etika yoki ta’lim sifatini oshirish masalalari) havola etiladi va talabalardan asoslangan yechimlar ishlab chiqish talab qilinadi. Debat jarayonida esa ishtirokchilar o‘z nuqtayi nazarini dalillash, muqobil qarashlarga akademik odob doirasida raddiya berish hamda rasmiy munozara birliklaridan o‘rinli foydalanish tajribasini orttiradilar.

2.4. Loyiha metodi (Project-Based Learning). Loyiha texnologiyasi talabalarning mustaqil izlanish olib borish, tanqidiy fikrlash va jamoada hamkorlik qilish ko‘nikmalarini birlashtiradi [8]. Bir necha hafta mobaynida kichik guruhlar ingliz tilida podkast tayyorlash, talabalar hayotiga oid videoblog suratga olish yoki madaniyatlararo muloqot xususiyatlarini o‘rganuvchi amaliy loyihalar ustida ishlaydilar. Tayyorlangan ijodiy mahsulotning auditoriya oldida taqdim etilishi talabalarda mas’uliyat tuyg‘usini hamda ommaviy nutq madaniyatini mustahkamlaydi.

2.5. Raqamli va sun’iy intellekt vositalari integratsiyasi. Bugungi kommunikativ darslarni zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Xususan, “teskari sinf” (Flipped Classroom) modeli vositasida nazariy tushunchalar va yangi so‘z boyligi darsdan tashqari vaqtda video hamda interaktiv platformalar orqali o‘rganilib, auditoriya soatlari to‘liq jonli muloqot amaliyotiga bag‘ishlanadi. Bundan tashqari, autentik podkastlar, video-intervyular va sun’iy intellektga asoslangan suhbat simulatorlari talabalarga tabiiy talaffuz namunalarini

tinglash hamda darsdan keyin ham nutqiy ko‘nikmalarini muntazam mashq qilish imkoniyatini yaratadi.

3. Kommunikativ darslarni samarali tashkil etish tamoyillari. Ilmiy-metodik manbalar va pedagogik tajribalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, interaktiv metodlar darsda shunchaki ko‘ngilochar mashg‘ulotga aylanib qolmasligi uchun ta’lim jarayoni muayyan didaktik tamoyillarga tayanishi zarur [9]:

O‘qituvchi funksiyasining yangilanishi: pedagog auditoriyada faqatgina tayyor bilim beruvchi markaziy shaxs (lecturer) emas, balki muloqotni tashkil etuvchi yo‘naltiruvchi (facilitator), maslahatchi va teng huquqli muloqot ishtirokchisi sifatida faoliyat yuritadi. Dars davomida o‘qituvchi nutqining ulushi (TTT - Teacher Talking Time) maqbullashtirilib, talabalarning og‘zaki faolligi (STT - Student Talking Time) maksimal darajaga ko‘tariladi.

Xatolarga nisbatan konstruktiv yondashuv: kommunikativ ta’limda nutqning ravonligi (fluency) va grammatik aniqligi (accuracy) o‘rtasida muvozanat ta’minlanadi. Erkin fikr almashish bosqichida o‘qituvchi talabaning har bir kichik xatosi uchun uning nutqini to‘xtatib qo‘ymaydi; aksincha, tipik xatolar qayd etib boriladi va muloqot yakunida umumlashtirilgan holda tahlil qilinadi.

Axborot bo‘shlig‘i (Information Gap) tamoyili: tabiiy muloqot ehtiyoji suhbatdoshlar bir-biriga ma’lum bo‘lmagan axborotga ega bo‘lgan taqdirdagina vujudga keladi. Shu bois juftlik va kichik guruh topshiriqlarida har bir ishtirokchiga alohida ma’lumotlar taqdim etilib, ularni o‘zaro savol-javob vositasida to‘ldirish talab qilinadi.

Autentik materiallardan foydalanish: darsliklardagi sun’iy tuzilgan matnlar bilan cheklanmasdan, ingliz tilida so‘zlashuvchi mamlakatlar ommaviy axborot vositalari, zamonaviy hujjatli filmlar, reklama lavhalari hamda ijtimoiy tarmoqlardagi jonli muhokamalardan foydalanish talabalarni real til muhitiga moslashtiradi.

4. Amaliyotda uchraydigan qiyinchiliklar va ularning yechimlari. Kommunikativ yondashuvni o‘quv jarayoniga tatbiq etishda ayrim obyektiv hamda subyektiv qiyinchiliklar ko‘zga tashlanishi mumkin. Birinchidan, til bilish darajasi turlicha bo‘lgan (mixed-ability) akademik guruhlarda faol talabalar tashabbusni egallab, o‘zlashtirishi sustroq talabalar muloqotdan chetda qolish ehtimoli mavjud. Ushbu holatning oldini olish uchun kichik guruhlarda aniq vazifalarni taqsimlash (masalan, guruh sardori, kotib, ma’ruzachi, vaqt nazoratchisi) va tabaqalashtirilgan tayanch iboralar (scaffolding) berish ijobiy samara ko‘rsatadi.

Ikkinchidan, guruhiy muhokamalar chog‘ida talabalarning ona tiliga o‘tib ketish holatlari kuzatiladi. Buni bartaraf etish maqsadida topshiriq shartlarini aniq va lo‘nda tushuntirish, mavzuga doir tayanch leksikani oldindan faollashtirish hamda ijodiy rag‘batlantirish mexanizmlarini qo‘llash maqsadga muvofiqdir. Uchinchidan, talabalar soni ko‘p bo‘lgan guruhlarda har bir o‘quvchining og‘zaki nutqini individual baholash muayyan murakkablik tug‘diradi. Mazkur masalani hal etishda aniq mezonlarga

asoslangan baholash rubrikalaridan (rubrics), o‘zaro baholash (peer-assessment) usulidan hamda raqamli audio-portfoliolardan foydalanish samarali yechim bo‘lib xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuv tilni nazariy qoidalar majmuidan jonli fikr almashish hamda madaniyatlararo muloqot vositasiga aylantiruvchi eng samarali metodologik asosdir. U talabalarda grammatik bilimlar bilan bir qatorda sotsiolingvistik, diskursiv va strategik kompetensiyalarni o‘zaro uyg‘unlikda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kommunikativ yondashuvning ta’limiy imkoniyatlari vazifaga asoslangan o‘qitish (TBLT), rolli o‘yinlar, case-study, debatlar, loyiha metodi hamda zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirilganda yanada yaqqol namoyon bo‘ladi. Bunda o‘qituvchining yo‘naltiruvchi mahorati, xatolarga nisbatan konstruktiv munosabati va tabiiy muloqot muhitini yarata olishi talabalarning ingliz tilida erkin, ishonchli va madaniyatli muloqotga kirishishini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hymes D. H. On Communicative Competence // Sociolinguistics: Selected Readings / Ed. by J. B. Pride, J. Holmes. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.

2. Canale M. and Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1, No. 1. – P. 1–47.

3. Canale M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy // Language and Communication / Ed. by J. C. Richards, R. W. Schmidt. – London: Longman, 1983. – P. 2–27.

4. Savignon S. J. Interpreting Communicative Language Teaching: Contexts and Concerns in Teacher Education. – New Haven: Yale University Press, 2002. – 256 p.

5. Ellis R. Task-based Language Learning and Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – 387 p.

6. Willis J. A Framework for Task-Based Learning. – Harlow: Longman, 1996. – 183 p.

7. Ladousse G. P. Role Play. – Oxford: Oxford University Press, 1987. – 181 p.

8. Beckett G. H. and Miller P. C. (Eds.). Project-Based Second and Foreign Language Education: Past, Present, and Future. – Greenwich, CT: Information Age Publishing, 2006. – 286 p.

9. Richards J. C. and Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. – 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 410 p.

10. Jalolov J. J. Chet til o‘qitish metodikasi: chet tillar oliy o‘quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012. – 432 b.